

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ЧУБЕНКО ВІРА АНАТОЛІЇВНА

УДК 346.7(477):658.562.3

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЦТВА ТА ПОСТАЧАННЯ
ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному інституті правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Глібко Сергій Васильович**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, директор.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Ніколенко Людмила Миколаївна**, Донецький юридичний інститут МВС України, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки;

– кандидат юридичних наук **Бровдій Алла Михайлівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист дисертації відбудеться 06 травня 2021 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська 84-А.

Автореферат розіслано 05 квітня 2021 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Нинішнє століття характеризується як період переходу до економіки знань. Розвиток виробництва наукомістких видів продукції, і в першу чергу, виготовлених на основі високих технологій, є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, зокрема, та покращення економічного становища країни загалом. Головним фактором розвитку будь-якої країни є орієнтація на інтелектуальний капітал, науку та високі технології. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. За таких умов для національної економіки України надважливим є виробництво та збільшення обсягів поставок наукоємної, високотехнологічної продукції. В досягненні вказаної мети одним з головних напрямків є створення правових та інституційних основ вказаної господарської діяльності. Так, серед пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в Україні згідно з положеннями Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» є створення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням як національних, так і світових науково-технічних досягнень. При цьому, увага до стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв є обмеженою, а державна політика – фрагментарною.

Проблеми розвитку високотехнологічної та/або інноваційної продукції у різних аспектах досліджували як вітчизняні, так і вчені інших країн, зокрема, Д. І. Адамюк, Ю. Є. Атаманова, І. І. Бочкова, А. М. Бровдій, О. Є. Варшавський, С. В. Глібко, В. Ю. Грига, І. М. Грінько, О. М. Давидюк, Г. Л. Знаменський, Т. Ебот, О. Г. Іванченко, Ю. В. Караулова, К. О. Латишев, Р. МакГакін, І. Ю. Матюшенко, Н. Ю. Мирощенко, Л. М. Ніколенко, В. А. Романенко, С. Я. Салига, О. Б. Саліхова, Д. О. Турко, Д. С. Ушаков, П. Херрік, М. О. Якушев та інші. Здебільшого вказаними науковцями досліджувалась сутність та проблеми стимулювання розвитку виробництва високотехнологічної продукції з точки зору економічної теорії, вказуючи на наявність поодиноких проблем правового регулювання вказаного питання. На відміну від зазначених праць, у цьому дослідженні використані підходи науки господарського

права до правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Крім того, зосереджено увагу на питаннях прискорення процесу росту виробництва високотехнологічної продукції шляхом удосконалення правових інститутів та державного регулювання.

Отже, актуальність даної роботи обумовлюється потребою удосконалення системи державно-правового регулювання, спрямованого на стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв у сучасних умовах господарювання в Україні, для яких характерний ускладнений доступ до ринків капіталів, соціально-політичної та економічної кризи, що і визначає її доктринальне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до фундаментальної науково-дослідної програми «Правове забезпечення функціонування Національної інноваційної системи в сучасних умовах» (номер державної реєстрації № 0117U002507). Тему дисертації затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (протокол № 11 від 11 листопада 2014 р.) та уточнено (протокол № 3 від 02 квітня 2018 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є надання правової характеристики високотехнологічної продукції, сучасного нормативного регулювання та підходів до виробництва та постачання такої продукції та його впливу на розвиток вказаної господарської діяльності, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правової регламентації виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні. На досягнення зазначеної мети спрямовані такі завдання:

- охарактеризувати генезу поняття та явища високотехнологічної продукції як об'єкта господарських відносин в Україні та світі;
- з'ясувати зміст поняття високотехнологічної продукції та його нормативного закріплення в законодавстві України;
- встановити співвідношення понять «наукоємна», «наукомістка», «високотехнологічна» та «інноваційна» продукція з точки зору науки господарського права;
- надати характеристику сучасного стану нормативно-правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні, виокремивши прикладні проблеми такого регулювання;
- визначити зарубіжний досвід державного регулювання

виробництва та постачання високотехнологічної продукції;

- розкрити господарсько-правові засоби державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні;

- охарактеризувати сутність концепції смарт-спеціалізації як нового методологічного підходу до стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції;

- розкрити стан впровадження та правового регулювання концепції смарт-спеціалізації в Україні;

- сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення державно-правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з господарською діяльністю щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Предметом дослідження є особливості господарсько-правового регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Методи дослідження. При проведенні дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, в роботі застосовувались: діалектичний метод – в ході дослідження питань сутності високотехнологічної продукції (підрозділ 1.1.), засобів державного регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції (розділ 2), правової регламентації концепції смарт-спеціалізації в Україні (підрозділ 3.1.); компаративний метод використовувався при порівняльному аналізі моделей застосування засобів державного регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції за законодавством України та зарубіжних країн (підрозділи 2.1 і 2.2.); формально-юридичний метод застосовувався при аналізі правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції (підрозділ 1.2.) та правової регламентації концепції смарт-спеціалізації в Україні та методики її розроблення, реалізації та моніторингу (підрозділ 3.2.); використання історичного методу дозволило простежити процеси, пов'язані з трансформацією поняття високотехнологічної продукції, розвитком її нормативних основ (підрозділ 1.1.); метод правового моделювання використовувався при конструюванні оптимального правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції (підрозділ 1.1.), впровадження концепції смарт-спеціалізації

(підрозділ 3.2.) та засобів державного регулювання вказаної діяльності (розділ 2).

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що представлена робота є однією з перших у вітчизняній науці господарського права, в якій комплексно досліджено високотехнологічну продукцію як об'єкт правовідносин виробництва та постачання між відповідними суб'єктами господарювання, проаналізовано стан нормативно-правового регулювання такої господарської діяльності як окремого явища, вплив засобів державного регулювання зазначеної господарської діяльності на активізацію її розвитку, досліджено нові підходи, зокрема, концепцію смарт-спеціалізації, в аспекті стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції, що підтверджується наведеними нижче розробками, висновками, рекомендаціями та пропозиціями.

Зокрема, *вперше*:

- обґрунтовано необхідність затвердження офіційного переліку (каталогу) високотехнологічної продукції України з періодичним його оновленням як офіційного визнання виробів високотехнологічними на певний період часу, оскільки це конкретизує закріплене наразі у законодавстві визнання продукції високотехнологічною лише через віднесення до певної галузі та усуне можливі зловживання при спробах видати за високотехнологічну будь-яку продукцію визначених галузей, яка не відповідає усім необхідним ознакам високотехнологічної;

- доведено необхідність визначення та регламентації діяльності інституційної структури, консультативно-дорадчих, координаційних органів та інституцій (координаційної ради, експортного бюро, торгово-промислових палат) із повноваженнями щодо формування та реалізації державної стратегії розвитку високотехнологічних виробництв;

- обґрунтовано необхідність застосування концепції смарт-спеціалізації як актуального поширеного у світі методологічного підходу при розробленні відповідних стратегій не лише регіонального розвитку, а й Державних стратегій розвитку високотехнологічних галузей, планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації вказаних стратегій в Україні.

Удосконалено:

- правове визначення поняття «високотехнологічна продукція» з точки зору розгляду її як об'єкта господарсько-виробничих відносин, що може матеріально виражатися у вигляді будь-якої конкурентоспроможної речовини, препарату або іншого товару матеріального виробництва, виготовленого з високою питомою

трудосмністю з переважанням висококваліфікованої праці на основі впровадження науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (або складовою якого є високотехнологічна проміжна продукція), що становлять певний відсоток вартості його виробництва (що визначається уповноваженим органом державної влади у кожній галузі), випуск якого забезпечує монопольне становище на ринку або зміцнює конкурентні переваги;

- наукове обґрунтування необхідності внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» в частині виключення сфери його застосування щодо підтримки науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, досліджень та інновацій, а також виробництва та постачання високотехнологічної продукції;

- положення щодо необхідності вдосконалення законодавства у сфері публічних закупівель шляхом внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі», а саме: 1) встановлення нового принципу здійснення закупівель – пріоритет закупівель науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, результатом виконання яких буде створення високотехнологічної продукції, та закупівель високотехнологічної продукції; 2) введення спеціального (спрощеного) порядку (процедури) закупівлі вказаної продукції (із обов'язковим дотриманням загальних принципів та засад, визначених законодавством про публічні закупівлі); 3) застосування обов'язкового використання певної частки витрат від загального обсягу річного плану закупівель на високотехнологічну продукцію, не обмежуючи замовників конкретним найменуванням такої продукції;

- структурну характеристику системи правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції, яка базується на загальнодержавній програмі з розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції, затвердженій Законом України, що уточнюється нормативно-правовими актами, які деталізують, конкретизують, визначають елементи етапів реалізації програми тощо (наприклад, стратегія розвитку високотехнологічних галузей; перелік (каталог) високотехнологічних товарів; акти, які регулюють процес комерціалізації результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та інші), а разом спричиняють прийняття спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють конкретні галузі, сфери високотехнологічного виробництва, прийняті на виконання та відповідно до програми (схема зображена у додатку Б до дисертації).

Набуло подальшого розвитку:

- наукові підходи до розуміння характерних ознак високотехнологічної продукції як об'єкта господарсько-виробничих відносин, а також виокремлення за критерієм обов'язковості в усіх високотехнологічних продуктів основних (наукомісткість; конкурентоспроможність, новизна, належність до нових (для відповідного регіону або галузі економіки) технологічних укладів, висока питома трудоемність із переважанням висококваліфікованої праці) і додаткових (інноваційність, експортоорієнтованість, високий організаційний та технологічний рівень виробництва такої продукції, висока питома вартість однієї одиниці (ваги) продукції) ознак високотехнологічної продукції;

- визначення співвідношення термінів «наукоємна», «наукомістка», «високотехнологічна» та «інноваційна» продукція, зокрема, «наукоємна» і «наукомістка» розглядаються як синоніми; «наукоємна» з «високотехнологічною» продукцією співвідносяться як загальне і спеціальне, оскільки вся високотехнологічна продукція наукоємна, але не вся наукомістка відноситься до високотехнологічної; а інноваційна та високотехнологічна продукція лише частково пересікаються, тому що не всі інновації – високотехнологічні продукти і не вся високотехнологічна продукція буде інноваційною, оскільки не обов'язково істотно поліпшує структуру та якість виробництва та/або соціальної сфери;

- наукові підходи щодо необхідності удосконалення законодавства в частині ліцензування вказаних видів господарської діяльності, зокрема: надання повноважень органу ліцензування щодо здійснення перевірки дотримання встановлених вимог суб'єктом господарювання, що звернувся за отриманням відповідної ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва особливо небезпечних хімічних речовин; збільшення строку розгляду документів та перевірки відповідними уповноваженими органами наявності умов для здійснення діяльності в сфері виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) з десяти робочих днів до 90 днів, враховуючи складність вказаного процесу та досвід ЄС;

- обґрунтування доцільності удосконалення засобів державного регулювання з метою їх спрямування на стимулювання розвитку господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції у частині податкових, митних пільг для суб'єктів господарювання, які розробляють та/або випускають,

експлуатують високотехнологічну продукцію, розроблену за результатами науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт в Україні (що сприятиме не лише стимулюванню українських наукових досліджень, а і встановленню більш міцного зв'язку між наукою та промисловістю України із взаємним зацікавленням, підвищенню собівартості української високотехнологічної продукції та розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю); компенсації кредитних ставок; поживлення сучасних державних замовлень, участі органів державної влади у програмах державно-приватного партнерства, у тому числі проектах спільного інвестування тощо.

Практичне значення отриманих наукових результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – у подальших дослідженнях високотехнологічної продукції та аналогічних об'єктів інноваційних правовідносин, особливостей господарсько-правового регулювання виробництва і поставки такої продукції;

- у нормотворчій діяльності – з метою вдосконалення національного законодавства з питань регулювання відносин виробництва та поставок високотехнологічної продукції;

- у навчальному процесі – у ході викладання навчальних курсів «Господарське право», «Інноваційне право», при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури (підручників, посібників, методичних рекомендацій);

- у правозастосуванні – при використанні запропонованих у дисертації висновків, рекомендацій у діяльності органів державної влади України та/або інституцій, залучених до формування та подальшої реалізації державної стратегії розвитку високотехнологічних виробництв, збільшення частки експорту високотехнологічної продукції.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена на засіданні вченої ради Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Основні положення дослідження апробовані на міжнародних науково-практичних та міжгалузевих конференціях, круглих столах, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ «Конституційно-правові засади адміністративної реформи в Україні» (м. Северодонецьк, 25-

26 жовтня 2018 року); круглому столі «Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів» столу (м. Харків, 8 червня 2018 року); I Міжнародній міжгалузевій конференції «Підтримка підприємництва та інновації економіки в праві ЄС, Латвії та України» (м. Рига, Латвія, 7 грудня 2018 року); круглому столі «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах» (м. Харків, 25 травня 2018 року); круглому столі «Регіональні інноваційні ініціативи» (м. Харків, 5 квітня 2019 року).

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 198 сторінок, з яких 172 сторінки – основний текст, список використаних джерел включає 182 найменування і займає 22 сторінки, 2 додатки розміщено на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, які використані у розділах дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, анонсовано структуру дисертації, вказано її загальний обсяг.

Розділ 1 «Загальні засади правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції» присвячено розкриттю генези появи поняття «високотехнологічна продукція» та правового регулювання ринку виробництва та постачання високотехнологічної продукції, визначенню його особливостей. Розділ складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття, правова сутність високотехнологічної продукції як об'єкта господарських правовідносин виробництва та постачання» досліджено основні теоретичні та практичні підходи до оцінки та критерії визначення продукції високотехнологічною, розглянуто приклади складання офіційних переліків високотехнологічної продукції. Розкрито зміст, який дослідники вкладають у поняття високотехнологічної продукції, сформульовано ознаки цієї продукції. За критерієм обов'язковості ознаки високотехнологічної продукції поділено на основні та додаткові. Встановлено співвідношення понять «високотехнологічної»,

«наукоємної», «наукомісткої» та «інноваційної» продукції.

У підрозділі 1.2 «Особливості правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції» розглянуто правове регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції України з огляду на зобов'язання України відповідно до Угоди про асоціацію. Виокремлено прикладні проблеми такого регулювання.

Проаналізовано законодавчу базу регулювання ринку виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні, що дало змогу визначити недоліки нормативно-правового забезпечення функціонування такого ринку, які зводяться до наявності низки неузгоджених норм, характеризуються несистемністю й фрагментарністю. Встановлено, що необхідно змінювати саму систему правового регулювання відносин з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, починаючи від стратегічно важливих законів до конкретних підзаконних нормативно-правових актів (стратегій, програм).

Особливу увагу у підрозділі приділено пропозиціям щодо зміни системи правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції (авторський погляд викладено у додатку Б до дисертації).

Розділ 2 «Основні засоби державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції» складається з двох підрозділів, у яких надано загальну характеристику засобів державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції, які застосовуються як в Україні, так і в зарубіжному досвіді.

У підрозділі 2.1 «Зарубіжний досвід державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції» досліджено досвід правового регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції, зокрема, в США, окремих державах ЄС, Норвегії, Китаю; виявлено особливості такого регулювання. Наприклад, у держав, які не проходили соціалістичного етапу історичного розвитку, функції господарсько-правового засобу державного замовлення замінені активною участю держави у публічних закупівлях, через які уряд виставляє вимоги до якомога якіснішої та більш конкурентоздатної високотехнологічної продукції.

Доведено необхідність використати позитивний досвід зарубіжних країн (зокрема, США, Норвегії, Німеччини, Великої Британії, Китаю) у врегулюванні оцінки продукції як високотехнологічної, здійснення замовлення та особливості поставок високотехнологічної продукції.

Підрозділ 2.2 «Господарсько-правові засоби державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні» присвячений розкриттю та характеристиці передбачених законодавством України господарсько-правових засобів державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції, зокрема, передбачених ст.12 Господарського кодексу України. Докладно проаналізовано сутність та актуальність сучасного застосування таких засобів, як державне замовлення, пільги в оподаткуванні, ліцензування, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій та особливо важливе для високотехнологічної продукції технічне регулювання.

Запропоновано використати корисний досвід зарубіжних держав для удосконалення вітчизняного арсеналу відповідних засобів державного регулювання та внести зміни до Закону України «Про публічні закупівлі», спрямовані на стимулювання закупівель високотехнологічної продукції.

Розділ 3 «Концепція смарт-спеціалізації як фактор розвитку високотехнологічної сфери: методичне та правове окреслення» складається з двох підрозділів, у яких досліджено світовий тренд поглиблення спеціалізації країн у високотехнологічних галузях і зміна лідерських позицій на основі концепції смарт-спеціалізації.

У *підрозділі 3.1. «Сутність концепції смарт-спеціалізації та її значення для стимулювання виробництва високотехнологічної продукції»* розкрито зміст доктринального розуміння смарт-спеціалізації, яку авторкою оцінено як новий методологічний підхід до розвитку високотехнологічної сфери виробництва, що здатен забезпечити стимулювання економічного розвитку шляхом зростання конкуренції та інноваційного підприємництва. Розглянута не лише спеціалізація держави в цілому в певній високотехнологічній галузі (або декількох галузях), а й регіональний розвиток країни.

Підрозділ 3.2. «Правова регламентація концепції смарт-спеціалізації в Україні та методика її розроблення, реалізації і моніторингу» присвячено з'ясуванню механізмів розроблення методики, її реалізації та подальшого моніторингу. Визначено переваги, які отримують регіони у разі визначення власної смарт-спеціалізації та впровадження відповідної стратегії. Розглянуто спроби України запровадити деякі елементи смарт-спеціалізації на рівні регіонів, проте оцінити їх успішними поки що не видається можливим.

Проведено компаративний аналіз, на основі якого встановлено схожість та відмінності правового регулювання запровадження ідеї

розвитку на засадах смарт-спеціалізації в Європейському Союзі на основі Рекомендації з розробки наукової та інноваційної стратегії на основі смарт-спеціалізації (яку можна використовувати на власний розсуд) та в Україні із закріпленням у законодавстві імперативу розроблення державної стратегії регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації з використанням інтегрованого підходу, а в регіональних стратегіях не менше, ніж одна стратегічна ціль має бути визначена на засадах смарт-спеціалізації.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичні узагальнення та вирішується наукове завдання, що полягає у наданні правової характеристики високотехнологічної продукції, сучасного нормативного регулювання та підходів до виробництва та постачання такої продукції та його впливу на розвиток вказаної господарської діяльності, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правової регламентації виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні. В результаті проведеного дослідження отримано такі висновки.

1. Дослідження питання сутності та змісту, переліку високотехнологічної продукції, чинників, що впливають на обсяги її виробництва, експорту, а також впливу такої діяльності на стан економічних процесів в світі, розпочалось з ХХ століття. За вказаний час багатьма іноземними вченими, науковими інституціями, державними органами певних країн та міжнародними організаціями розроблені різні системи ідентифікації високотехнологічної продукції, запропоновано ряд підходів до розуміння її змісту, а також номенклатурних позицій. Вказане надало змогу як на рівні окремих держав, так і міжнародних об'єднань, виробити інструменти регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, які призвели до суттєвого розвитку світових економік. Україна, на даний час, незважаючи на весь досвід зарубіжних країн, знаходиться на початковому етапі створення системи високотехнологічного виробництва та її правової регламентації.

2. Встановлено відсутність законодавчого визначення високотехнологічної продукції, повного розуміння законодавцем сутності вказаного поняття, оскільки різні нормативно-правові акти посилаються один на одного, не розкриваючи усіх сутнісних характеристик високотехнологічної продукції, тому вони потребують

удосконалення. До правової дефініції високотехнологічної продукції варто підходити комплексно, враховуючи її сутнісні характеристики, запропоновані як чинним законодавством, так і науковцями, а також, в зв'язку з широкою різноманітністю такої продукції, затвердивши каталог високотехнологічної продукції. Високотехнологічну продукцію запропоновано охарактеризувати як об'єкт господарсько-виробничих відносин, що може матеріально виражатися у вигляді будь-якої конкурентоспроможної речовини, препарату або іншого товару матеріального виробництва, виготовленого з високою питомою трудоемністю з переважанням висококваліфікованої праці на основі впровадження науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (або складовою якого є високотехнологічна проміжна продукція), що становлять певний відсоток вартості його виробництва (що визначається уповноваженим органом державної влади у кожній галузі), випуск якого забезпечує монопольне становище на ринку або зміцнює конкурентні переваги; перелік високотехнологічних товарів передбачений відповідним офіційним каталогом.

3. Надано порівняльну характеристику понять «високотехнологічної», «наукоємної», «наукомісткої» та «інноваційної» продукції. Запропоновано терміни «наукоємна» і «наукомістка» продукція розглядати як синоніми; «наукоємну» з «високотехнологічною» продукцією співвідносити як загальне і спеціальне, оскільки вся високотехнологічна продукція наукоємна, але не вся наукомістка відноситься до високотехнологічної; а інноваційна та високотехнологічна продукція лише частково пересікаються, тому що не всі інновації – високотехнологічні продукти і не вся високотехнологічна продукція буде інноваційною, оскільки не обов'язково істотно поліпшує структуру та якість виробництва та/або соціальної сфери.

4. Доведено, що господарська діяльність у високотехнологічних галузях напряму пов'язана з промисловою політикою держави. Без розвитку сфери виробництва та поставок високотехнологічних товарів неможливий економічний розвиток країни. Постачання, та в першу чергу експорт, високотехнологічної продукції українськими суб'єктами господарювання відіграє в цьому контексті основоположну роль. В зв'язку з вказаним, господарсько-правова політика держави повинна носити комплексний характер і має бути спрямована безпосередньо на стимулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання наукоємної продукції.

5. Визначено, що основою здійснення нормативно-правового регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання

високотехнологічної продукції має бути програмний документ, з визначеними цілями, метою, відповідними засобами досягнення поставлених завдань, та на підставі якого будуватиметься подальша правова база всього комплексу високотехнологічних галузей. Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій, затверджена Законом України від 09 квітня 2004 року № 1676-IV, яка мала б бути такою основою, є чинною, проте, фактично не діючою та морально застарілою. Запропоновано модернізувати систему правового регулювання вказаної господарської діяльності, удосконаливши Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій, на основі якої необхідним є забезпечення прийняття нормативно-правових актів, які деталізують, конкретизують, визначають елементи етапів її реалізації – Стратегію розвитку високотехнологічних галузей; Перелік (каталог) високотехнологічних товарів; акти щодо державної підтримки розвитку високотехнологічних виробництв; акти щодо регламентації інституційної (суб'єктної) структури підтримки виробництва та постачання високотехнологічної продукції; нормативні документи, які регулюють процес комерціалізації науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; акти щодо запровадження принципово нових підходів до прискорення виробництва наукоємної продукції – концепції смарт-спеціалізації тощо. Крім того, логічним елементом системи такого регулювання є закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають державну політику щодо конкретних галузей та сфер високотехнологічного виробництва (наприклад, програми щодо підтримки космічної галузі; в сфері електроніки та приладобудування тощо).

6. За результатами аналізу основних господарсько-правових засобів регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції зарубіжних країн та вітчизняних, виокремлені основні прогалини та причини складності такого державного регулювання, а саме: встановлено відсутність чіткого розуміння сутності високотехнологічної продукції у вітчизняному законодавстві; визначено складність запровадження однакових засобів державного регулювання діяльності з виробництва та постачання різних за своєю природою високотехнологічних продуктів; встановлено швидкість циклу розвитку високотехнологічної продукції, що зумовлює необхідність оперативного пристосування держави та застосування відповідного засобу регулювання.

7. Встановлено, що фактично законодавством України такий

господарсько-правових засіб як державне замовлення зводиться до єдиного етапу – публічних закупівель, що створює ймовірність мінімізації використання одного з найпотужніших регуляторних інструментів в сфері розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Незважаючи на можливість бути потужним засобом стимулювання розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції, Закон України «Про публічні закупівлі» не визначає окремого порядку, обмежень або стимулюючих факторів щодо закупівлі такої продукції.

8. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про публічні закупівлі», а саме: 1) встановлення нового принципу здійснення закупівель – пріоритет закупівель науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, результатом виконання яких буде створення високотехнологічної продукції, та закупівель високотехнологічної продукції; 2) введення спеціального (спрощеного) порядку (процедури) закупівлі вказаної продукції (із обов'язковим дотриманням загальних принципів та засад, визначених законодавством про публічні закупівлі); 3) застосування обов'язкового використання певної частки витрат від загального обсягу річного плану закупівель на високотехнологічну продукцію, не обмежуючи замовників конкретним найменуванням такої продукції.

9. Виділено особливості ліцензування видів господарської діяльності, в ході здійснення яких виготовляється та постачається найширший перелік високотехнологічної продукції, хоча не обмежується ними: виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів); виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації.

10. Обґрунтовано необхідність удосконалення законодавства в частині ліцензування вказаних видів господарської діяльності, зокрема: надання повноважень органу ліцензування щодо здійснення перевірки дотримання встановлених вимог суб'єктом господарювання, що звернувся за отриманням відповідної ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва особливо небезпечних хімічних речовин; збільшення строку розгляду документів та перевірки відповідними уповноваженими органами наявності умов для здійснення

діяльності в сфері виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібно торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) з десяти робочих днів до 90 днів, враховуючи складність вказаного процесу та досвід ЄС.

11. Встановлено відсутність в законодавстві України виокремлення спеціальної категорії пільгового оподаткування операцій, які стосуються виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Наголошено, що в окремих високотехнологічних галузях податкові пільги можуть надаватись не в зв'язку з виробництвом або постачанням саме високотехнологічних товарів, а на інших підставах, не пов'язаних, з наукоємністю продукції, що випускається чи поставляється. Отже, на даний час можна стверджувати про відсутність виваженого, систематизованого та такого, що відповідає стратегічним цілям розвитку високотехнологічного виробництва в Україні, механізму податкового стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної, наукоємної продукції.

12. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» в частині виключення сфери його застосування щодо підтримки науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, досліджень та інновацій, а також виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

13. Визначено, що значну роль в питанні розвитку високотехнологічних галузей відіграють регіони як самостійні і самодостатні суб'єкти ринкової системи. Останнє набуває істотної ваги ще й в контексті зростання рівня інтеграції економіки України з економікою Європейського Союзу, одним із важливих інструментів діяльності економічних суб'єктів якого є смарт-спеціалізація. Запропоновано розглядати концепцію смарт-спеціалізації як логічно та стратегічно новий підхід до розвитку сфери високотехнологічного виробництва. В основу смарт-спеціалізації покладений інтегрований підхід, який включає територіальну складову, так званий принцип «знизу-вгору», тобто проходить перегляд уже усталених підходів до регулювання через активізацію процесів управління на кількох рівнях з перенесенням центрів ініціативи економічних змін із рівня держави на рівень окремих регіонів. На основі аналізу інфраструктурної складової, природних, трудових ресурсів та інших конкурентних переваг певного регіону в поєднанні із зусиллями науки, освіти, інноваційної складової та стратегічного планування розвитку регіону місцевими органами створюються умови для розвитку видів економічної діяльності, які мають потенціал бути інноваційними, високотехнологічними.

14. З'ясовано, що впровадження концепції смарт-спеціалізації у систему стратегічного планування регіонального розвитку в Україні стало одним із напрямків наближення національного законодавства до реалій Європейського Союзу. Першоосновою правового регулювання застосування вказаної концепції в Україні є Закон України «Про засади державної регіональної політики» та затверджені КМУ підзаконні нормативно-правові акти, що деталізують вказане питання, визначаючи механізм розроблення державної та регіональних стратегій розвитку на засадах смарт-спеціалізації. Таким чином, запроваджені в Україні зміни в частині планування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації нададуть змогу виявити регіональний потенціал для структурних і технологічних змін, а також промислової модернізації на інноваційних, високотехнологічних засадах. Проте, виявлені відмінності правового регулювання запровадження ідеї розвитку на засадах смарт-спеціалізації в Європейському Союзі та в Україні (що полягають у добровільності застосування регіонами концепції смарт-спеціалізації при стратегічному плануванні свого розвитку (на відміну від України); підходу до розуміння поняття «регіону», в якому запроваджується концепція смарт-спеціалізації; залучення до планування стратегій розвитку місцевих суб'єктів підприємницької діяльності тощо), які створюють ризики ненастання позитивних наслідків у застосуванні зазначеного підходу.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Чубенко В. А. Державне замовлення як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Право та інновації*. 2018. № 4 (24). С. 57–64.

2. Чубенко В. А. Деякі питання правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 93–97.

3. Чубенко В. А. Дотации как средство государственного регулирования хозяйственной деятельности по производству, поставке высокотехнологичной продукции. *Leges si Viata*. 2019. № 5. С. 186–190.

4. Чубенко В. А. Надання податкових пільг як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2019. Том 6. Вип. 2. С. 137–142.

5. Чубенко В. А. Поняття високотехнологічної та наукоємної продукції як об'єктів правовідносин державного стимулювання

розвитку та поставки. *Право та інноваційне суспільство*. 2018. Випуск 1 (10). С. 18–25.

6. Chubenko V. A. Some legal aspects of the introduction of the concept of smart specialization as a factor stimulating the production of high-tech products. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Volume 1. P. 61 – 65.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чубенко В. А. Державне замовлення як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Конституційно-правові засади адміністративної реформи в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників ЗВО і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (25-26 жовтня 2018 р.). Севродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 163–167.

2. Чубенко В. А. Питання виробництва та поставки високотехнологічної та наукоємної продукції. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.) / [редкол.: С. В. Глібко, В. В. Россіхін, В. Б. Родченко]. Харків, 2018. С. 133–137.

3. Чубенко В. А. Питання стимулювання розвитку газової промисловості *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах* : збірник матеріалів круглого столу (м. Харків, 25 травня 2018 р.) / редкол.: М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, С. В. Глібко. Харків : Право, 2018. С. 141–145.

4. Chubenko V. The strategy for the development of high-tech industries as a key element of the legal regulation of production and supply of high-tech products. *Підтримка підприємництва та інновації економіки в праві ЄС, Латвії та України* : матеріали I Міжнародної міжгалузевої наукової конференції (07 грудня 2018 року). Riga: Baltic International Academy. 2018. С. 5–8.

5. Чубенко В. А. Деякі питання дотування господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення*: зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 року) / редкол. С. В. Глібко, А. М. Любчич, О. Ю. Палант. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 147–153.

АНОТАЦІЯ

Чубенко В. А. Господарсько-правове регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному аналізу господарсько-правового регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Удосконалено наукові підходи до розуміння сутності та змісту поняття «високотехнологічна продукція» та встановлено його співвідношення зі спорідненими поняттями «наукомістка», «наукоємна» та «інноваційна» продукція». Проведено класифікацію ознак високотехнологічної продукції за критерієм обов'язковості на основні та додаткові.

Проаналізовано законодавчу базу регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні, яку можна охарактеризувати як фрагментарну, оскільки в ній навіть не вироблено єдиного підходу до базового визначення та не встановлено критерії визнання продукції високотехнологічною, не затверджено переліку високотехнологічної продукції.

Запропоновано оновити глибинний методологічний підхід розробки сучасних нормативно-правових актів на зразок стратегій регіонального розвитку (у тому числі міст та областей, регіонів), розвитку високотехнологічної продукції, планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації вказаних стратегій в Україні на основі методів смарт-спеціалізації.

Ключові слова: високотехнологічна продукція, інноваційна продукція, господарсько-правові засоби державного регулювання, договір поставки, смарт-спеціалізація, державні програми, регіональні програми.

АННОТАЦИЯ

Чубенко В. А. Хозяйственно-правовое регулирование производства и поставки высокотехнологичной продукции. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственно-

процессуальное право». - Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертационная работа посвящена комплексному анализу хозяйственно-правового регулирования рынка производства и поставки высокотехнологичной продукции.

Усовершенствованы научные подходы к пониманию сущности и содержания понятия «высокотехнологичная продукция» и установлено его соотношение с родственными понятиями «наукоемкая» и «инновационная» продукция. Установлено, что термины «наукоемкая» и «высокотехнологичная» продукция соотносятся как общее и специальное, поскольку вся высокотехнологичная продукция наукоемкая, но не вся наукоемкая относится к высокотехнологичной; а «инновационная» и «высокотехнологичная» продукция частично пересекаются, так как не все инновации - высокотехнологичные продукты и не вся высокотехнологичная продукция будет инновационной, поскольку не обязательно существенно улучшает структуру и качество производства и/или социальной сферы.

Проведена классификация признаков высокотехнологичной продукции по критерию обязательности на основные и дополнительные. К основным признакам высокотехнологичной продукции отнесены: наукоемкость; конкурентоспособность, новизна, принадлежность к новым (для соответствующего региона или отрасли экономики) технологическим укладам, высокая удельная трудоемкость с преобладанием высококвалифицированного труда. Дополнительными же признаками выделено: инновационность, экспортоориентированность, высокий организационный и технологический уровень производства такой продукции, высокая удельная стоимость одной единицы (веса) продукции.

Проанализирована законодательная база регулирования производства и поставки высокотехнологичной продукции в Украине, которую можно охарактеризовать как фрагментарную, поскольку в ней даже не выработано единого подхода к базовому определению и не установлено критерии признания продукции высокотехнологичной, не утвержден перечень высокотехнологичной продукции.

Предложено обновить глубинный методологический подход разработки современных нормативно-правовых актов вроде стратегий регионального развития (в том числе городов и областей, регионов), развития высокотехнологичной продукции, планов мероприятий по их реализации, а также проведение мониторинга и оценки

результативности реализации указанных стратегий в Украине на основе методов смарт-специализации.

Ключевые слова: высокотехнологичная продукция, инновационная продукция, хозяйственно-правовые средства государственного регулирования, договор поставки, смарт-специализация, государственные программы, региональные программы.

SUMMARY

Chubenko V.A. Economic and legal regulation of production and supply of high-tech products. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the PhD of legal sciences on a specialty 12.00.04 «Economic law; economic and procedural law» - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex analysis of economic and legal regulation of production and supply of high - tech production.

Scientific approaches to understanding the essence and content of the concept of "high-tech products" have been improved and its correlation with related concepts "knowledge-intensive", "science-intensive" and "innovative" products has been established. The classification of features of high-tech products according to the criterion of mandatory into basic and additional.

The legal framework for regulating the production and supply of high-tech products in Ukraine is analyzed, which can be described as fragmentary, as it does not even develop a single approach to the basic definition and does not establish criteria for recognizing high-tech products, does not approve the list of high-tech products.

It is proposed to update the in-depth methodological approach to the development of modern regulations such as regional development strategies (including cities and regions, regions), development of high-tech products, action plans for their implementation, as well as monitoring and evaluating the effectiveness of these strategies in Ukraine, based on smart specialization methods.

Key words: high-tech products, innovative products, economic and legal means of state regulation, supply contract, smart specialization, state programs, regional programs.

Підписано до друку 02.04.2021. Формат 60x90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7 Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам № _____

Друкарня
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77